LECTURILE PERSONAJELOR DIN CĂRȚILE-REFUGIU STUDIU DE CAZ: *JURNALUL DE LA PĂLTINIȘ* DE GABRIEL LIICEANU

THE READINGS OF THE CHARACTERS IN ESCAPE-BOOKS CASE STUDY: *THE JOURNAL FROM PĂLTINIȘ (JURNALUL DE LA PĂLTINIȘ)* BY GABRIEL LIICEANU

Silviana Ruxandra CHIRA (MURESAN)
Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia
"1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

e-mail: silviana_chira@yahoo.com

Abstract: *The present paper deals with the topic of reading and how it appears in books that function as an escape (journals). It focuses on different aims that readers might have and how the reading habits of literary characters depict a social and cultural image. The study case on the work of Gabriel Liiceanu brings forth the problem of censorship and access to literature and the means of overcoming this restriction.*
Keywords: reading, characters, inner journey, shelter book, Gabriel Liiceanu

Lecturile personajelor ascund mult mai multe informaţii decât s-ar crede. Ele oferă acces la trăsăturile de caracter ale personajelor (prin caracterizarea indirectă a acestora), situaţia socială, politică și academică din perioada surprinsă în text, dar și la evoluţia literaturii și a interesului pentru lectură. „A trage cu ochiul" în biblioteca cuiva poate fi intrigant și incitant, fiind totodată o experiență analitică și revelatoare. Asemenea gesturilor, vestimentației, atitudinii, și cărțile și lecturile spun foarte multe despre proprietarul/cititorul lor. Așa cum spunea Alexandru Paleologu, „esențiala finalitate a literaturii, a artei în genere […], este în ultimă instanță o „finalitate fără scop", adică una de cunoaștere, de contemplare, de aprehendare a adevărului." (Paleologu 2011: 7)

În vederea definirii unei tipologii de lectură este esențială și o clasificare a tipologiei cititorilor. O asemenea clasificare, în funcție de vârstă, este preluată de către Matei Călinescu de la J.A. Appleyard și atribuie cititorilor cinci roluri, astfel: „(1) cititorul ca jucător […] corespunzând

BDD-A28873 © 2018 Centre for Languages and Literature, Lund University
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:51 UTC)

vârstei preșcolare, când experiențele de a asculta povești citite de alții, de a fantaza și de a participa în diferite jocuri în care pretinzi că ești altcineva sunt continue și se susțin reciproc; (2) cititorul ca erou sau eroină […] 7-11 ani, când copilul citește de bunăvoie mai ales povești de aventuri și tinde să se identifice cu eroii funcționali; (3) cititorul ca gânditor – corespunzând adolescenței, când lectorul tânăr începe să reflecteze asupra caracterelor ficționale, motivațiilor și sentimentelor ce diferă de ale sale, străduindu-se să stabilească o conștiință mai puternică a identității sale proprii; (4) cititorul ca interpret – corespunzând anilor de facultate și de după facultate, când cititorul educat, având conștiința interpretabilității textului literar, se silește să-l înțeleagă și să articuleze o interpretare valabilă, printre multele posibile; (5) cititorul adult, „pragmatic", adică persoana ajunsă la maturitate deplină, capabilă să deosebească finalitățile multiple ale lecturii" (Călinescu 2007: 107).

Cititorii se deosebesc și în funcție de alte criterii, nu doar cele enumerate mai sus. Astfel, conform lui Wayne Booth, interesele cititorului și scopul lecturii sunt definitorii atunci când se face o ierarhizare a lecturii în funcție de scopurile acesteia: „intelectuale, calitative și practice" (Conceptul… 2012). Interesele intelectuale își găsesc răspunsul în operele cu caracter misterios, filosofic sau polițist. Interesele calitative includ dorința unei finalități și urmărirea stilului operei respective. Interesele practice sunt cauzate de implicarea afectivă a cititorului în acțiunea operei și de interesul cu privire la soarta personajelor. Operele complexe (s-ar putea numi chiar valoroase) mizează pe un interes comun, care cuprinde toate cele trei paliere enumerate mai sus, atenția cititorului fiind astfel stârnită și păstrată de această kalokagathia, o comuniune a valorilor.

Intențiile lecturii au fost clasificate în multe alte feluri, printre acestea aflându-se și ierarhizarea făcută de semioticianul Umberto Eco în *Limitele interpretării*, care susține că actul lecturii poate urmări descifrarea intenției autorului (*intentio auctoris*), descifrarea textului ca atare (*intentio operis*) sau urmărește doar dorințele și trăirile cititorului (*intentio lectoris*) (Eco 1996).

Cititorului i-au fost atribuite diverse calități, fiind numit „cititor model", „cititor empiric" sau „cititor ideal". Acesta din urmă este „simbol al eficienței, în urma lecturilor sale, este coautorul operelor altora însă este și autorul edificării personale." (Popescu 2016).

Literatura reprezintă o varietate de texte scrise cu scopuri diverse, iar pe lângă alte tipuri de valori, ea are și o valoare teoretică care „se dezvoltă, la rândul ei, din nevoia de a organiza experiența" (Vianu 1982: 167). Astfel au apărut diverse tipuri de cărți care au menirea ca, prin experiența autorului, să devină terapie, refugiu, ghid cititorului. Totul devine mult mai interesant atunci când experienței scriitorului se adaugă cea a personajelor sale.

BDD-A28873 © 2018 Centre for Languages and Literature, Lund University
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:51 UTC)

O operă reprezentativă în acest sens este *Jurnalul de la Păltiniș*, un jurnal de călătorie interioară și descoperire. Călătoria capătă valențe profunde și este văzută ca o metaforă a descoperirii de sine, a transformării, a devenirii. Toate acestea se întâmplă prin cultură și cunoaștere. Textul lui Gabriel Liiceanu aduce în prim plan perioada petrecută de el și Andrei Pleșu alături de filosoful Constantin Noica.

Interesul practic al cititorului este foarte bine transpus în opera lui Gabriel Liiceanu, atunci când se vorbește despre intelectualii români din perioada respectivă: „Priviți-mă, va spune acest intelectual, pot citi, uneori chiar vorbi, în trei-patru limbi moderne; am studiat singur latina și greaca, pentru a avea acces în original la textele filozofiei antice. Pot discuta cu dumneavoastră despre Homer, Platon, Sf. Augustin, Shakespeare sau Goethe, sau despre Flaubert, Thomas Mann, Kafka, Yourcenar sau Umberto Eco. Sau despre Derrida." (Liiceanu 1991: 5-6).

Un alt aspect foarte important tratat în *Jurnalul de la Păltiniș* este cel al accesului sau, mai degrabă, al lipsei accesului la anumite opere. În perioada comunismului lecturile erau restricționate, asemenea gândurilor, iar tinerii intelectuali erau privați de anumite texte. Apare, astfel, cititorul îngrădit, limitat, care, din cauza circumstanțelor politice și sociale, nu își poate exersa pe deplin actul lecturii. Atunci când este descrisă programa de la Facultatea de Filosofie din București, aflăm că: „Bibliografia cursurilor și seminarelor era alcătuită în principal din fragmente din operele lui Marx, Engels și Lenin, urcând uneori către sursele acestora, materialiștii francezi, Feuerbach, uneori chiar Hegel. Lucrările fundamentale ale filozofiei erau depozitate la un «fond special», la care studenții nu aveau acces decât cu un aviz special. În cei cinci ani cât dura facultatea, studenții nu aveau sub ochi nici măcar o singură dată un text de Platon. Un student surprins la cămin citind Kant a fost exmatriculat din facultate. Literatura filozofică secundară se rezuma la traducerile existente din filozofii sovietici. […] Vă imaginați care putea fi orizontul cultural și mental al absolventului unei asemenea facultăți. Mânuitor perfect al limbii de lemn, el era pregătit să devină un „propagandist", un funcționar de partid." (Liiceanu 1991: 7).

Interesul intelectual al cititorului este adus în plan principal atunci când naratorul rememorează momentele când Noica „tuturor ne-a făcut un program de lecturi filozofice pe câțiva ani de zile, care presupunea parcurgerea lucrărilor fundamentale ale primelor 10-12 nume ale filozofiei europene." (Liiceanu 1991: 9).

Puterea vindecătoare a lecturii și abilitatea acesteia de a ajuta cititorul să evadeze din lumea cotidiană și anostă și să acceadă la o lume diferită sunt lucruri cunoscute universal, iar fragmentul din opera lui Liiceanu vine în sprijinul acestei idei: „Lumea aceea de coșmar devenea dintr-o dată suportabilă; cu puțină greacă, cu puțină germană, cu lectura pioasă a cărților

BDD-A28873 © 2018 Centre for Languages and Literature, Lund University
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:51 UTC)

mari ale omenirii" (Liiceanu 1991: 11). Lectura este și o modalitate excepțională de hrănire a curiozității și de dezvoltare a imaginației, acest lucru fiind enunțat și de către Noica, care le spune lui Liiceanu si Pleșu că „dimineața are în el o curiozitate și o aviditate culturală care îl îndeamnă la citit și răsfoit" (Liiceanu 1991: 98).

Cititorii dețin cheile multor probleme și inadvertențe, iar lectura nu este numai o modalitate de petrecere a timpului liber, ci și un foarte util instrument social și factor de dezvoltare. Indiferent de scopul lecturii, bagajul cultural și intelectual pe care un cititor îl primește nu poate fi tăgăduit. Din acest motiv, lectura nu este doar o opțiune, ci devine o obligație, ceva de la sine înțeles. Astfel, lipsa lecturii ajunge să fie privită ca o daună adusă societății, „cei mai mulți dintre noi, prinși în caruselul evenimentelor sau deveniți funcționari culturali, n-au mai găsit timp, de opt luni de zile, să citească o carte. Și poate că această demisie culturală este tot atât de vinovată pe cât de vinovată ar fi închiderea ochilor și recăderea în tăcere." (Liiceanu 1991: 15).

Personajele jurnalului tratează lectura într-un mod foarte serios și sistematic, făcându-și un plan bine definit pentru finalizarea lecturilor care ajută la desăvârșirea lor culturală și spirituală: „Rămân cu Andrei și facem un plan de lectură a primelor cincisprezece momente mari din istoria filozofiei, timp de un an și jumătate-doi." (Liiceanu 1991: 45). În acest caz, lectura devine etapă esențială și în formarea profesională a acestora, îndeplinind un rol concret și practic.

În *Jurnalul de la Păltiniș* lecturile devin și o cale de a opri timpul, de a retrăi momente speciale și de a reînvia clipe din trecut, având astfel și un rol de vindecare sufletească. Atunci când naratorul începe să îi citească mentorului Noica, lectura devine terapie pentru suflet: „Îi citesc scena aprinderii focului din prima seară și, cum totul se petrecuse în același loc, cu zece zile în urmă, am senzația că prind timpul de coadă." (Liiceanu 1991: 47).

Ritualul de lectură, starea de spirit din acel moment și sentimentele cititorilor și ale ascultătorilor sunt elemente esențiale în analiza lecturii. Atmosfera generată de un anumit text este revelatoare pentru calitatea și profunzimea respectivului text. Descrierea detaliată a înfățișării lui Constantin Noica, pe care o regăsim în opera lui Gabriel Liiceanu, demonstrează efectul lecturii asupra sufletului omului: „în timp ce Andrei citește, mă uit pieziș la chipul lui Noica. Vreau să-l văd cum ascultă. Capul e puțin răsturnat pe spate, fruntea s-a așezat într-un plan oblic și apare și mai întinsă ca de obicei, frumos-netedă și încovoiată spre creștet" (Liiceanu 1991: 47).

Jurnalul de la Păltiniș aduce în plan principal noțiunea de „bulevardele culturii", făcând referire la marile opere ale literaturii, la textele consacrate,

BDD-A28873 © 2018 Centre for Languages and Literature, Lund University
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:51 UTC)

considerate valoroase. Autorii mai puțin cunoscuți sunt numiți „marii secunzi", însă valoarea lor nu este tăgăduită, ci din dimpotrivă, personajul recunoaște că și din operele acestora a învățat multe.

Intentio auctoris (intenția autorului) este deseori urmărită de către cititori și critici, căutând răspuns la întrebarea: „Ce a vrut să spună autorul?". *Jurnalul de la Păltiniș* oferă o perspectivă și asupra gândurilor și temerilor autorului atunci când scrie: „Scriu despre ființă fără să-mi pese câtuși de puțin ce-ar gândi Heidegger dacă ar citi paginile mele. În timp ce, în urmă cu 35 de ani, când am scris *Două introduceri...*,unde mă refeream amplu la lucrarea lui despre Kant și problema metafizicii, eram obsedat de părerea pe care și-ar fi făcut-o despre lucrarea mea." (Liiceanu 1991: 55). Această dezvăluire scoate la iveală procesul de maturizare a autorului, de schimbare, de transformare. La fel cum cititorul percepe un text în moduri diverse în funcție de momentul în care receptează opera, la fel și scriitorul are așteptări diferite de la propria operă.

Una dintre zilele notate în jurnal începe cu o morală, cu o lecție esențială de viață (culturală) pe care Noica le-o dă discipolilor săi: „Nu e bine să lăsați lucrurile să vă treacă prin mână fără să luați din ele esențialul. Dacă nu ai citit o carte și trebuie să o restitui, răsfoiește-o măcar, citește-i primele rânduri și concluzia." (Liiceanu 1991: 49). Acest îndemn era foarte valabil în perioada în care se petrece acțiunea din jurnal, însă în societatea de astăzi acest lucru a devenit starea de fapt a lucrurilor, atitudinea constantă. Marea majoritate a tinerilor cititori parcurg primele și ultimele rânduri și extrag esențialul unui text din rezumatele atât de accesibile în mediul virtual. Pe de altă parte, atunci când vine vorba de cititorul experimentat, care dorește să și folosească lectura ca bază pentru propriile texte, Noica devine mai exigent și le spune discipolilor săi: „Nu zic să faci ca Iorga, care trecea prin 30 de cărți pe zi, dar trebuie să lași în spate măcar câte o carte zilnic." (Liiceanu 1991: 113).

Noica este o sursă inepuizabilă și inegalabilă de experiențe și trimiteri literare, fiecare clipă aducându-i în minte secvențe și pasaje, făcându-l să mediteze asupra intenției autorului și împărtășind discipolilor săi diverse păreri. El poate fi considerat o bibliotecă vie, un izvor nesecat de literatură. Nu se ferește să aibă păreri critice la adresa „bulevardelor" literaturii, dar nici să laude opere considerate poate neînsemnate. Această capacitate de a analiza îi este accesibilă numai unui cititor avid, cum este Noica, întrucât nu pot exista termene de comparație decât atunci când interpretarea se bazează pe un număr impresionant de texte citite. O astfel de părere critică survine într-o discuție cu privire la textele lui Mircea Eliade: „Ce mă uimește la Eliade este capacitatea lui de a lua în serios lucrurile comune ale religiilor, lucru pe care îl vezi când îi citești literatura. Știi cât de mult îmi place ideea lui că orice realitate profană are în spatele ei o concentrare de sacru. […] Dar

BDD-A28873 © 2018 Centre for Languages and Literature, Lund University
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:51 UTC)

există aici și dezavantajul de a vedea în orice mărunțiș o revelare a sacrului, riscând în felul acesta să dezintegrezi sacrul însuși.” (Liiceanu 1991: 59). Aceeași abordare se poate adopta și cu privire la literatură și analiza literară întrucât, uneori, cititorii (avizați sau amatori) caută mult prea mult un simbol ascuns, o interpretare subterană a textului, pierzând din vedere esențialul. Efectul benefic al lui Noica asupra discipolilor săi este cu atât mai valoros, cu cât el le-a oferit ocazia de a învăța și descoperi prin intermediul experienței. Așa cum mărturisește și Gabriel Liiceanu, „[…] pedagogia lui Noica nu s-a rezumat niciodată la patetismul unui simplu îndemn. Fiind un antrenor extraordinar, el a știut să ne ia din punctul în care ne aflam și să ne propună idealurile performanței culturale fără să ne strivească sub ele, dar și fără să ne lase iluzia că le-am putea atinge trișând.” (Liiceanu 1991: 89).

Constantin Noica le împărtășește lui Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu parte din tehnicile sale de lectură, tehnici care îi pot ajuta pe cei doi să își dezvolte abordarea multiplelor texte viitoare: „Cu literatura trebuie să fii mereu în avans; ea trebuie să fie asemenea unui prisos căruia să te adresezi de câte ori ai nevoie. Autorii mari se recitesc periodic; în rest mă încred în recomandările prietenilor și obțin astfel o selecție pe care singur nu aș avea răgazul și energia s-o fac.” (Liiceanu 1991: 77). Această discuție este extrem de utilă cititorilor amatori, celor care nu fac din lectură și hermeneutică o meserie, însă aleg lectura ca modalitate de petrecere a timpului liber. Primul lucru care poate fi sesizat aici este sinceritatea lui Noica și îmbărbătarea indirectă pe care le-o oferă cititorilor care se tem mereu că nu au suficient timp pentru lectură. Faptul că și Noica, erudit și cititor avid, admite că timpul nu este suficient pentru a face o selecție a operelor citite, este un impuls pentru cititorii de pretutindeni. Al doilea aspect adus în discuție este faptul că, în perioadele în care accesul la literatură era restricționat, cei cu adevărat dedicați lecturii își găseau modalități de a își împărtăși impresii și recomandări literare. În societatea actuală recomandările nu mai vin doar de la prieteni și cunoscuți, ci se găsesc deschise publicului larg pe blog-uri și diverse pagini web, oricine având acces la părerea oricui.

Una dintre intențiile cititorului menționate la începutul prezentei lucrări este cea de a descifra textul ca atare (*intentio operis*), iar această descifrare poate fi destul de problematică atunci când lectura nu este una de plăcere, ci una cu o finalitate bine definită, și anume traducerea textului. În această ipostază apare Gabriel Liiceanu, care mărturisește că traducerea unuia dintre multele texte pe care le transpunea dintr-o limbă în alta au generat un proces de lectură complicat: „Ieri și astăzi am stat 12 ore traducând, îngrozit, din mica scriere a lui Heidegger, *Die Kunst und der Raum.* Senzația continuă de text principial intraductibil, de hățiș care se limpezește uneori pentru a se încurca pe urmă mai rău. Disperare.” (Liiceanu 1991: 68).

BDD-A28873 © 2018 Centre for Languages and Literature, Lund University
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:51 UTC)

Intenția de a descifra opera este din nou adusă în atenție atunci când se discută despre interpretarea operelor literare, interpretare care uneori poate fi dusă prea departe. Așa cum afirmă și Liiceanu, este nevoie de hermeneutică, însă aceasta nu trebuie să fie purtătoarea unui adevăr absolut, ci doar să ajute la mai buna înțelegere a textului: „vreau să vă spun că o interpretare nu trebuie să fixeze niciodată faptul respectiv în exactitatea unei explicații, ci doar să-l ridice la *înțelegere.* Hermeneutica proastă are ambiția explicației, care ca explicație vrea să rămână singura, ratând adevărul în favoarea exactității. Hermeneutica bună se mulțumește cu înțelegerea și lasă astfel faptul deschis unei interpretări care se multiplică prin varietatea acelor înțelegeri. Coerența lecturii respective contează, o lectură care nu limitează categoric, ci doar propune." (Liiceanu 1991: 75).

Jurnalul de la Păltiniș prezintă un proces al descoperirii de sine, al transformării prin lectură într-o perioadă istorică în care lectura era condiționată de situația politică din România, anumite cărți fiind interzise sau greu accesibile. Cu toate aceste obstacole, cei trei protagoniști ai cărții reușesc să se izoleze într-un spațiu în care lecturile devin lecții de viață și le oferă acces la trăiri și idei din multe alte culturi.

Bibliografie:

Călinescu, Matei (2007). *A citi, a reciti / Reading and rereading*. București: Editura Polirom.

(2012). *Conceptul de cititor / The concept of the reader*. http://teorialiteraturii.blogspot.ro/2012/05/conceptul-de-cititor.html accesat în 21.09.2017 la 20:10

Eco, Umberto (1996). *Limitele interpretării / The Limits of Interpretation.* Constanța: Editura Pontica.

Eco, Umberto (2002). *Opera deschisă / The open work*. Piteşti: Editura Paralela 45.

Liiceanu, Gabriel (1991). *Jurnalul de la Păltiniș / The Journal from Păltiniș*. București: Editura Humanitas.

Paleologu, Alexandru (2011). *Despre lucrurile cu adevărat importante / About the things that truly matter*. București: Editura Polirom.

Popescu, Dan (2016). "Există cititor ideal, domnule Dan Nușfelean?" / „Is there an ideal reader, Mr. Dan Nușfelean?". *„Răsunetul". Cotidianul bistrițenilor de oriunde*. 07. 10. 2016. http://www.rasunetul.ro/exista-cititor-ideal-domnule-Olimpiu-Nușfelean

Vianu, Tudor (1982). *Studii de filozofia culturii / Studies in philosophy of culture*. București: Editura Eminescu.

BDD-A28873 © 2018 Centre for Languages and Literature, Lund University
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:51 UTC)